

Δερματολογικά συμπτώματα στη τέχνη - Διαταραχές τριχοφυΐας

Αριάδνη Δουλαβέρη¹, Τζεορτζέτα Δουλαβέρη²

¹Ειδικευόμενη Κέντρο υγείας Βάμος

²Δερματολόγος Αφροδισιολόγος, Χανιά

Dermatological symptoms in art - Hair growth disorders

Ariadni Doulaveri¹, Georgeta Doulaveri²

¹Resident Health center Vamos

²Dermatologist-Venerologist Privat Praxis Chania

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η τέχνη μας εκπλήττει πάντα με ευχάριστο τρόπο. Οι γνώσεις για την τέχνη μας ομορφαίνει την ζωή. Θα σας παρουσιάσουμε διαταραχές τριχοφυΐας σε κάποια γνωστά έργα τέχνης.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Δερματολογικά σημεία, τέχνη

ABSTRACT

Art always surprises us in a pleasant way. Knowledge of art makes our lives more beautiful. I will be presenting hair disorders in some well-known works of art.

KEYWORDS: Dermatological signs, works art

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

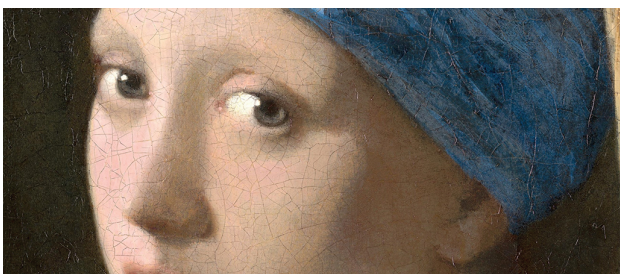
Η τέχνη υπήρξε και θα συνεχίσει να αποτελεί μια μοναδική ευκαιρία να εκφράσουμε τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τις επιθυμίες μας. Μαζί με αυτά, η τέχνη μας χαρίζει πολύτιμες πληροφορίες για τη ζωή των ανθρώπων, για τις συνήθειες, τη συμπεριφορά τους, αλλά και για τις ασθένειες που τους ταλαιπωρούσαν. Με το πέρασμα του χρόνου, τα αρχεία και τα έργα που διασώθηκαν μας δίνουν ενδείξεις για παθήσεις και τις αντίστοιχες θεραπείες τους.

Η ζωγραφική, μάλιστα, μας προσφέρει τη δυνατότητα να παρατηρήσουμε προσεκτικά τα πρόσωπα και τα σώματα των απεικονιζόμενων ανθρώπων και να υποθέσουμε ποιες ασθένειες μπορεί να είχαν. Παρόλα αυτά, πρέπει να σημειωθεί ότι καμία ιατρική διάγνωση δεν μπορεί να βασιστεί αποκλειστικά σε έργα τέχνης· αυτά παραμένουν παράθυρα στη ζωή και την ανθρώπινη εμπειρία, όχι ιατρικά αρχεία. **Δεν υπάρχει κλινική βεβαιότητα** για καμία ιατρική διάγνωση από απεικονίσεις έργων τέχνης.

ΕΙΚΟΝΑ 1 | «Το Κορίτσι με το μαργαριταρένιο σκουλαρίκι» Johannes Vermeer (c.1665) Source: Mauritshuis Museum Hague, public domain.

«Το Κορίτσι με το μαργαριταρένιο σκουλαρίκι» (Εικόνα 1) είναι ελαιογραφία του Ολλανδού ζωγράφου Johannes Vermeer της Χρυσής Εποχής, ζωγραφισμένη περί το 1665. Έχοντας διάφορα ονόματα κατά τη διάρκεια των αιώνων, έγινε γνωστή με τον σημερινό της τίτλο στα τέλη του 20ού αιώνα από το μεγάλο μαργαριταρένιο σκουλαρίκι που φορούσε η κοπέλα. Το έργο βρίσκεται στη συλλογή του Museum Mauritshuis στη Χάγη από το 1902 και αποτελεί αντικείμενο διαφόρων λογοτεχνικών έργων. Το 2006, το ολλανδικό κοινό το επέλεξε ως τον πιο όμορφο πίνακα στις Κάτω Χώρες. Ο πίνακας είναι ένα τρόνι, ένας ολλανδικός όρος του 17ου αιώνα για ένα «κεφάλι» που δεν προοριζόταν να είναι πορτραίτο. Απεικονίζει ένα κορίτσι από την Ευρώπη, που φοράει εξωτικό φόρεμα, ένα ανατολίτικο τουρμπάνι και ένα απίθανο μεγάλο μαργαριταρένιο σκουλαρίκι. Το μοντέλο φαίνεται να πά-

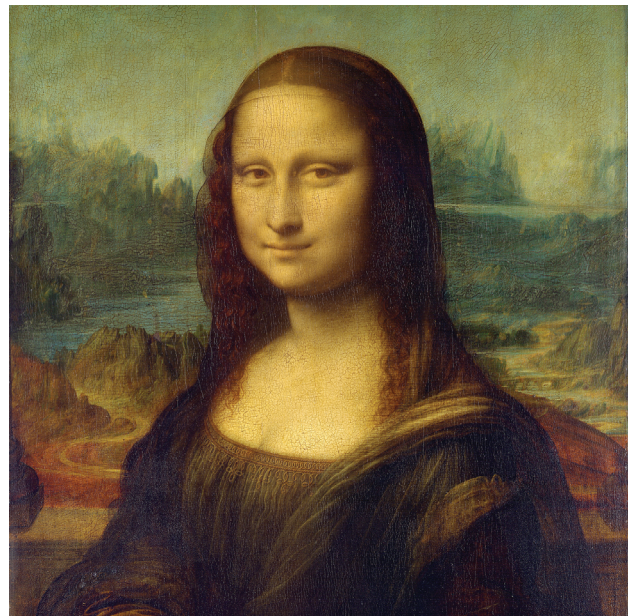
ΕΙΚΟΝΑ 2 | Υπολογίζεται ότι έχει ζωγραφιστεί γύρω στο 1665.

σχει από alopecia frontalis διότι λείπουν τα φρύδια, έχει έλλειψη τριχοφυΐας στην κροταφική περιοχή και στο μέτωπο (Εικόνα 2).

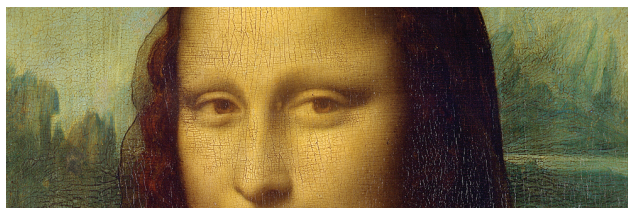
Η Λίζα ντελ Τζοκόντο ήταν Ιταλίδα ευγενής και μέλος της οικογένειας Γκεραρντίνι της Φλωρεντίας και της Τοσκάνης. Το όνομά της δόθηκε στη Mona Lisa, την προσωπογραφία της που ανατέθηκε από τον σύζυγό της και ζωγράφησε ο Leonardo da Vinci κατά την Ιταλική Αναγέννηση.

Ο τίτλος του πίνακα χρονολογείται στο 1550. Μία γνωριμία τουλάχιστον μερικών από την οικογένεια του Φραντσέσκο, ο Τζόρτζο Βαζάρι, έγραψε: «Ο Λεονάρντο ανέλαβε να ζωγραφίσει, για τον Φραντσέσκο ντελ Τζοκόντο, την προσωπογραφία της Μόνα Λίζα, τη σύζυγό του» Το ιταλικό όνομα του πίνακα La Gioconda είναι η θηλυκή μορφή του συζυγικού επωνύμου της. Στα γαλλικά είναι γνωστός ως La Joconde. Αν και προέρχεται από το συζυγικό επώνυμο της Λίζα, υπάρχει η έννοια ότι το όνομα προέρχεται από τη λέξη για το «ευτυχισμένη» (gioconda).

Παρατηρείται μια κιτρινωπή δυσχρωμία ή ήπια διόγκωση στο έσω άκρο του αριστερού οφθαλμού. Ορισμένοι ιατροί έχουν υποστηρίξει ότι το εύρη-

ΕΙΚΟΝΑ 3 | «Mona Lisa» (Gioconda) του Leonardo da Vinci (c.1550) Πηγή: Louvre Museum, Paris, public domain.

ΕΙΚΟΝΑ 4 | Η Μόνα Λίζα φαίνεται να μην έχει φρύδια ή βλεφαρίδες.

ΕΙΚΟΝΑ 5 | «Ο γάμος» (La boda) του Francisco de Goya. MUSEO NACIONAL DEL PRADO», Μαδρίτη.

μα αυτό προσομοιάζει με ξανθέλασμα βλεφάρων (xanthelasma palpebrarum), το οποίο μπορεί να σχετίζεται με υπερλιπιδαιμία ή άλλες διαταραχές του μεταβολισμού των λιπιδίων.

Το μοντέλο του ποιο ακριβού έργου τέχνης «Gioconda Monalisa» είχε alopecia frontalis, έλλειψη φρυδιών και παρουσιάζει κροταφική αλωπεκία (Εικόνα 4).

Ένας διάσημος πίνακας σε λάδι σε καμβά του Francisco de Goya είναι «Ο γάμος» (La boda) (Εικόνα 5) υπολογίζεται γύρω στις 1791-1792. Δημιουργήθηκε ως σκίτσο για σειρά ταπισερί προορισμένη για το γραφείο του Πρίγκιπα Καρόλου Δ' στο Ελ Εσκοριάλ, απεικονίζοντας μια αγροτική σκηνή γάμου.

Ο μεγάλος σε μέγεθος πίνακας παρουσιάζει μια όμορφη νύφη ως εστιακό σημείο, περικυκλωμένη από

ζηλιάρες χωριάτισσες, ενώ ο πλούσιος αλλά άσχημος γαμπρός της—ντυμένος με παρωχημένο κόκκινο παλτό—ξεχωρίζει. Ο πατέρας της νύφης, με πράσινα ρούχα, φαίνεται ικανοποιημένος από τη συμφωνία, υπογραμμίζοντας την κοινωνική σάτιρα για άνισους γάμους. Στον πίνακα φαίνεται ένα παιδί που παρουσιάζει μια αποψιλωμένη πλάκα στο κεφάλι ίσως ένδειξη για γυροειδή αλωπεκία (alopecia areata) (Εικόνα 6).

Φιλοξενείται στο «MUSEO NACIONAL DEL PRADO» στη Μαδρίτη και αποτελεί παράδειγμα μετάβασης του Γκόγια από το Ροκοκό σε ρεαλιστικό Νεοκλασικισμό με Ρομαντικές επιρροές.

Ο Petrus Gonsalvus (στα ισπανικά Pedro González) (Εικόνα 7) ήταν ευγενής που έζησε το 16ο—αρχές 17ου αιώνα και τόσο ο ίδιος όσο και ορισμένα από τα παιδιά του έπασχε από υπερτρίχωση universalis. Ο Ulisse Aldrovanda του είχε δώσει το όνομα «Ο άνθρωπος των δασών».

Ο γάμος του με τη Γαλλίδα Catherine Raffelin πιθανόν να ενέπνευσε εν μέρει το παραμύθι «Η πεντάμορφη και το τέρας».

Τα τέσσερα από τα επτά παιδιά του παρουσίαζαν επίσης ολική υπερτρίχωση. Η οικογένειά του υπήρξε αντικείμενο ιατρικής έρευνας μεταξύ άλλων και από τον Ulisse Aldrovanda. Μολονότι έζησε ως ευγενής, ο Gonsalvus και τα παιδιά του που έπασχαν από υπερτρίχωση δεν θεωρούνταν από τους σύγχρονούς του άνθρωποι.

Πορτραίτο της Antonietta Gonsalvus (γνωστή επίσης ως Tognina Gonsalvus) (Εικόνα 8), ζωγραφισμένο γύρω στο 1590-1595 από την Lavinia Fontana, απεικονίζει ένα νεαρό κορίτσι με συγγενή υπερτρίχωση universalis, σπάνια γενετική πάθηση που προκαλεί υπερβολική υπερτρίχωση σε όλο το σώμα.

ΕΙΚΟΝΑ 6 | Λεπτομέρεια.

ΕΙΚΟΝΑ 7 | (c. A16o –αρχές 17ου αιώνα) Ambras Castle Innsbruck, Austria, public domain.

Η εικόνα ταιριάζει με αυτό το διάσημο έργο τέχνης, δείχνοντας το παιδί να κρατάει ένα γράμμα, ντυμένο με πολυτελή ενδύματα της Αναγέννησης, με εμφανή υπερτρίχωση στο πρόσωπο και το σώμα. Η συγγενής υπερτρίχωση καλύπτει πυκνά το πρόσωπο, τα χέρια και πιθανώς άλλα μέρη του σώματος, δίνοντας μια «λύκεια» εμφάνιση που ξεχωρίζει από τα κανονικά παιδικά χαρακτηριστικά. Αυτή η κατάσταση, γνωστή και ως σύνδρομο λύκου, οφείλεται σε γενετική μετάλλαξη και εμφανίζεται από τη γέννηση.

Παρατηρήστε την πυκνή, μακριά υπερτρίχωση σε όλο το πρόσωπο και εκτεθειμένα μέρη σώματος, σε αντίθεση με περιορισμένο δασυτριχισμό ενηλίκων που εμφανίζεται στο πρόσωπο. Το νεαρό της ηλικίας και η καθολική κατανομή διακρίνουν την υπερτρίχωση από επίκτητες παθήσεις. Συγκρίνετε με ιστορικά πορτραίτα της οικογένειας Gonsalvus, όπου πολλά μέλη έπασχαν από την ίδια πάθηση.

Η Antonietta ήταν κόρη του Petrus Gonsalvus, που έζησε στη γαλλική και ιταλική αυλή ως «θαύμα φύσης». Το πορτραίτο τονίζει την ευγένεια και αθωότητα της, ισορροπώντας την ασυνήθιστη εμφάνιση με καλλιτεχνική κομψότητα. Τέτοια έργα βοηθούν στη μελέτη σπάνιων δερματικών παθήσεων μέσα από την τέχνη.

Πορτραίτο της Magdalena Ventura από τον Jusepe de Ribera απεικονίζει σπάνια περίπτωση δασυτριχι-

ΕΙΚΟΝΑ 8 | (c.1590-1595) Πηγή: Ambras Castle, Innsbruck, Austria, public domain.

ΕΙΚΟΝΑ 9 | (c.1631) «Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΓΕΝΕΙΑΔΑ» (The Bearded Lady) του Jusepe de Ribera 1631 Πηγή: Museum Prado, Madrid, public domain

σμός, δερματολογικής κατάστασης με υπερβολική τριχοφυΐα στο πρόσωπο γυναικών, συχνά λόγω ορμονικών διαταραχών όπως υπερανδρογοναιμία.

Η εικόνα δείχνει την Magdalena Ventura με πυκνή, μακριά, σκούρα γενειάδα και μουστάκι που φτάνει κάτω από το πιγούνι, σε έντονη αντίθεση με το κουρεμένο μούσι του συζύγου της. Αυτή η υπερτρίχωση, που ξεκίνησε στα 37 της όπως αναγράφεται, καλύπτει πυκνά τα χείλη, πηγούνι και σαγόνι, θυμίζοντας ανδρικό μοτίβο. Δεν φαίνονται άλλες δερματικές βλάβες, αλλά η ρεαλιστική απεικόνιση τονίζει την υφή και πυκνότητα των τριχών.

Παρατηρήστε την κατανομή τριχών—στο μέσο πρόσωπο και σαγόνι διακρίνει τον δασυτριχισμό από γενικευμένη υπερτρίχωση. Συγκρίνετε πυκνότητα και μήκος με φυσιολογικά γυναικεία πρότυπα, η γενειάδα της Ventura υπερβαίνει τα 5-10 εκατοστά. Στοιχεία όπως ηλικία (52), γονιμότητα (θηλασμός) και καταγωγή από Abruzzo αποκλείουν εθνικούς ή φαρμακευτικούς παράγοντες, υποδηλώνοντας ιδιοπαθή δασυτριχισμό ή το σύνδρομο πολυκυστικών ωοθηκών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. "Beauty is skin deep: the skin tones of Vermeer's Girl with a Pearl Earring" – άρθρο στο Heritage Science στην ενότητα Introduction. Heritage Science "Beauty is skin deep: the skin tones of Vermeer's Girl with a Pearl Earring" (2020) Ενότητα: Introduction, Σελίδα: 2, 2η παράγραφος της ενότητας Σε αυτήν την μελέτη αναφέρεται ότι προηγούμενοι ερευνητές έχουν περιγράψει την εμφάνιση χωρίς φρύδια/βλεφαρίδες στην «Κορίτσι με το Μαργαριταρένιο Σκουλαρίκι» ως πιθανό σύμπτωμα αλωπεκίας, αν και η υψηλή ανάλυση έδειξε λεπτές βλεφαρίδες σε μεγεθύνσεις.
2. Integrating the Integumentary System with the Arts: A Review of Dermatologic Findings in Artwork – Hair and scalp disorders Journal of Clinical and Aesthetic Dermatology (JCAD) Τόμος 12, Τεύχος 2 (Volume 12, Issue 2) 2019 Σε αυτή την ανασκόπηση δερματολογικών ευρημάτων σε έργα τέχνης γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στο Girl with a Pearl Earring και σημειώνεται η εμφάνιση που μοιάζει με frontal fibrosing alopecia (προοδευτική απώλεια μαλλιών και φρυδιών).
3. Nazzaro & Veraldi (2018) – "Frontal Fibrosing Alopecia—The Fashion of the Renaissance", JAMA Dermatology • Τόμος (Volume): 154 Τεύχος (Issue): 12 Σελίδες: 1419–1420 Αυτό το άρθρο περιγράφει πώς ορισμένοι δερματολόγοι έχουν ερμηνεύσει την απουσία φρυδιών και την κάλυψη των μαλλιών με μαντίλι στον Vermeer ως πιθανό σημάδι frontal fibrosing alopecia, μια μορφή αλωπεκίας που επηρεάζει το πρόσθιο τριχωτό της κεφαλής.
4. Dequeker, Muls & Leenders (2004) "Xanthelasma and lipoma in Leonardo da Vinci's Mona Lisa." Ιστορικό/ιατρικό άρθρο που περιγράφει πιθανές δερματολογικές ενδείξεις: Ξανθελάσματος (κίτρινα οιδήματα στους βλεφάρους) και λίπωμα (διόγκωση στη ράχη του χεριού) Αναφέρεται ως πρώιμη δημοσίευση που συνέδεσε δερματολογικά σημάδια με τον πίνακα. Acta Cardiologica Volume: 59, Issue: 4, 405-407, 2004
5. Campbell & McKenna (2020) "The Mona Lisa: an example of frontal fibrosing alopecia masquerading as Renaissance fashion?" Δημοσίευση στο Clinical and Experimental Dermatology Τόμος (Volume): 41 Τεύχος (Issue): 4, 459-461, 2016 Που αναφέρει ότι η απουσία φρυδιών και η υποχώρηση του τριχωτού της κεφαλής στη Mona Lisa θα μπορούσαν να μοιάζουν με frontal fibrosing alopecia, αν και επίσης επισημαίνονται εναλλακτικές εξηγήσεις (π.χ. μόδα της εποχής).
6. "Leonardo Da Vinci's Archival of the Dermatologic Condition" by Edward Haderl was published in the Journal of Medical Humanities, Volume 60, Issue 12, pages 1502-1509, 2021. Άρθρο που αναλύει πώς η ανατομική ακρίβεια της ζωγραφικής του Ντα Βίντσι — ειδικά στις προσωπογραφίες όπως η Mona Lisa — μπορεί να απεικονίζει ενδείξεις δερματολογικών και άλλων ιατρικών καταστάσεων, συμπεριλαμβανομένων: ξανθελάσματα, θυροειδοπάθεια, αναιμία, fibrosis frontalis.
7. Wikipedia – Petrus Gonsalvus Αναλυτική βιογραφία με στοιχεία για τη ζωή, τα χρόνια στο βασιλικό δικαστήριο, την οικογένεια και την ιατρική του κατάσταση (υπερτρίχωση).
8. «First recorded instance of congenital hypertrichosis», Guinness World Records Στοιχεία για την αναγνώριση του Petrus Gonsalvus ως πρώτου καταγεγραμμένου περιστατικού υπερτρίχωσης στην ιστορία.
 - Κατηγορία: Human Body – Medical – Hair / Hypertrichosis
 - Τίτλος ρεκόρ: First recorded case of congenital hypertrichosis
 - Πρόσωπο: Petrus Gonsalvus (c. 1537–1618)
 - Το Guinness καταγράφει ότι η περίπτωση του είναι η παλαιότερη τεκμηριωμένη στην ιστορία.
9. Christiane Hertel, "Hairy issues: Portraits of Petrus Gonsalus and his family in Archduke Ferdinand II's Kunstkammer and their contexts", Journal of the History of Collections Τόμος (Volume): 23, Issue 2, 183-200, 2011
10. Brown, Jonathan & Kagan, Richard L. (1987) The Duke of Alcalá: His Collection and Its Evolution. Αναφέρεται ως βιβλιογραφική πηγή για το έργο και τη συλλογή στην οποία ανήκει ο πίνακας «Γυναίκα με την γενειάδα» The Art Bulletin (έκδοση του College Art Association) Volume: 69, Issue 2, 225-246, 1987

Συγγραφέας Αλληλογραφίας

Τζεορτζέτα Δουλαβέρη

email: getad@otenet.gr